

Szépek és okosak vagyunk, s mégis süllyedünk, mint Velence

Az 50. Sterija Játékokról

Bevezetőként néhány kérdés

Gerold László fordítása

Vajon az 50., jubiláris Sterija Játékok arról marad-e emlékezetes, hogy nem ítelték oda a legjobb előadásért járó díjat, ami a színházi közvélemény nagy részét mebotránkoztatta? Vagy pedig arról, hogy a hivatalos versenyműsorban csak egy, minden mérce szerint kiváló előadást láttunk - a *Huddersfieldet*, amelyet színészilag pontos, mértéktartó és erőteljes játék, intelligens díszlet, pontos jelmezek és bölcs rendezés dicsér, s amely Uglješa Šajtinac izgalmas szövege alapján készült? Vagy emlékezetünkben ez a rendezvény olyan színházi fesztiválként őrződik meg, amikor a hivatalos versenyműsort a *Körök* címmel tartott kísérőműsor három, az egykori Jugoszláviából érkezett produkció is lekörözte, nevezetesen a szlovén *Folyosó (Hodnik)*, a macedón *Másik oldal (Druga strana)* és a boszniai *Lázadás a Nemzetiben (Pobuna u Narodnom pozorištu)*, amelyek különben saját színházi közegük legjelentősebb előadásai? S végezetül a jubiláris Sterija Játékok szenzációja lehet, hogy a hajdani nagy színészi teljesítmények után vége van a szerb színész fölényéről alkotott mítosznak?!

A lehetséges válaszokat az határozza meg, ki mit vár a színháztól és a Sterija Játékoktól. Az viszont kétségtelen - tetszik ez nekünk vagy nem -, az idei fesztivál egyértelművé tette, hogy közel sem vagyunk olyan csodálatosak, ahogy gondoljuk, hogy vannak nálunk jobbak és okosabbak. Vége annak a nagy és rémes tévhitnek, hogy szépek és okosak vagyunk, holott süllyedünk, mint Velence, s ez akár figyelmeztetés lehet színházi életünk minden vonatkozásában.

Meg (nem) talált modernség

Az eltűnt modernizmus nyomában jártunk az idei fesztiválon. Ez volt ugyanis a Sterija Játékok mottója, amelyet – a prousti szintagmát felhasználva – a rendezvény művészeti igazgatója és a műsor válogatója, Ivan Medenica talált ki. Az eltűnt modernizmus valójában annak a nyitottságnak a metaforája, amely a Játékokat jellemezte régebben a mainál nagyobb színházi térben. Csakhogy míg a Körök elnevezésű műsor előadásai-ban felismerhettük ezt a keresett modernizmust, addig a hivatalos műsorban megengedhetetlenül unalmas és régimódi előadásokat láttunk.

A sokak szerint legjelentősebb élő színházi rendező, Dejan Mijač és ugyancsak sokak szerint utóda, Egon Savin a szerb klasszikus hagyomány újrvizsgálatára vállalkozott. Savin az elfelejtett és a színházból száműzött Aleksandar Popović két művét állította színre, a *Halálos motorozást* (*Smrtonosna motoristika*) és *A disznó apát* (*Svinjski otac*) című darabokat. Mijač viszont a szerb drámaírás élő klasszikusának számító Dušan Kovačevićől *A maratonfutók tiszteletkörét* (*Maratonci trče počasni krug*). A szerb témákkal foglalkozók közül azonban inkább a brit rendezőnőnek, Alex Chisholm-nak volt sikere, aki a belgrádi Jugoszláv Drámai Színház előadásával Šajtinac szövegének remek olvasatáról tett bizonyosságot. A *Huddersfield* színpadra állítása a legizgalmasabb vállalkozás, ami a Sterija Játékokon az utóbbi néhány évben látható volt. A rendező színészvezetése valóban kivételesen értő „kézi munka”. Ebből kifolyólag, hogy a zsűri az író mellett az előadás két színészét, Goran Šušljikát és Nebojša Glogovacot is díjazta, teljes mértékben jogos.

A rendezés díját azonban másik rendező kapta, s ez a döntés akkor is a fesztivál talán legvitathatóbb mozzanata, ha a szelektor véleménye szerint a válogatás csúcsteljesítményéről van szó. Vagy arról lenne szó, hogy Biljana Srbljanović művét (*Gode save Amerika*), amelyet az osztrák Burgtheater előadásában láttunk, tavaly a belgrádi Atelje 212 mutatta be sokkal jobb változatban, s elvárásszintünket a múlt évi produkció határozta meg? Tény azonban, annak ellenére, hogy a bécsi előadás, jóllehet voltak szép pillanatai, végtelenül unalmas, a közönséggel nem kommunikáló, a művet tévesen értelmező produkció. S ha a szelektort dicsérhetjük, mert az elmúlt években Kovačević *Profijának* (*Profesionalac*) svájci Srbljanović *Szupermarketjének* francia színrevitelét hívta meg – s akkor a két rendező, Laurence Calame és Christian Benedetti jogosan díjat is kapott –, ezúttal Karin Beier díjazása nem mondható szerencsésnek, akkor sem, ha az osztrák előadás még két díjat tudhat magáénak, a díszletért és Regina Fritsch színészi teljesítményéért.

Nem mondhatók szerencsésebbnek a montenegróiak sem, akik Radmilo Vojvodić *Montenegro-blues* című művének igencsak kiegyensú-

lyozatlan előadásával szerepeltek a műsorban. Nem „stimmelt” az Atelje 212 produkciója sem, annak ellenére, hogy a *Nagy fehér összeesküvés* (*Velika bela zavera*) című előadás három, a fesztiválon eddig még nem szereplő művészt hozott az érdeklődés előterébe, Dimitrije Vojnov író, Miloš Lolić és Miodrag Krstović színészeket, akik közül a már veteránnak számító Krstović először szerepel a Játékok nyilvánosságá előtt. S míg a montenegrói színészeknek legalább az előadás egy pillanatában, mikor Robby Williams *Feel* című dalát adják elő, sikerük volt, addig a *Nagy fehér összeesküvés* színészei, leszámítva Aleksandar Janković figyelmet keltő megjelenését és az említett Krstović kitűnő epizódalakítását, rosszul vezetett bábokra emlékeztettek. Kár, mert így elmaradt a fiatalok térhódítása.

Nagy érdeklődés előzte meg Jovan Ćirilovnak, minden színházi titok ismerőjének első rendezését. A *Hívatlanok* (*Nedozvani*) azonban Angelina Atlagić díjazott ízléses díszlete és jelmezei ellenére is fölöttébb unalmas előadás, s mint ilyen cseppet sem rendhagyó az itteni színházi életben.

A hivatalos versenyműsor további három előadása (*Halálos motorozás*, *A disznó apa*, *A maratonfutók...*) hogy helyet kapott a fesztivál programjában, az teljesen lényegtelen, ugyanúgy nélkülözhetők volna őket, mivel rendezői olvasataik semmi újat nem hoztak. Mi több, Mijač meghívása, mivel Nova Gorica-i rendezése (*A maratonfutók...*) egy vibráló szöveget tett holtunalmassá, mindenképpen rossz szolgálatot tett a neves rendezőnek. Savin pedig, amint egy kritikus megjegyezte, csak ismételni tudta önmagát, mert a *Halálos motorozás* újraolvasata be is fejeződik abban a kezdő jelenetben, melyben alsóneműre vetkőzött négy nő a férfi-nő viszonyról cseveg.

Két másik oldal és a dzsessz lázadása

Az idei Sterija Játékok fényes perceit a már említett *Körök* című kísérőműsorban látható két horvát és egy-egy macedón, boszniai és szlovén előadás jelentette. Nevezetesen Filip Šovagovićtól a *Dzsessz* (rendező Ivica Buljan), Tene Štivičićtól a *Ketten* (*Dvije*, rendező Snježana Banović), Dejan Dukovszkitól a *Másik oldal* (*Druga strana*, rendező Slobodan Unkovszki), Haris Pašovićtól az általa rendezett *Lázadás a Nemzetiben* (*Pobuna u Narodnom pozorištu*), különösképpen pedig Matjaž Zupančičtól a maga rendezte *Folyosó*, amely az utóbbi tizenöt év legjobb előadása.

A *Körök* „csúcását” Matjaž Zupančič és Haris Pašović jelentette. Az előbbi, mert hihetetlenül bölcsen, intelligensen, provokatívan, de egyszerűsmind szellemesen foglalkozik a valóság show jelenségével. Az utóbbi, mert Szarajevó ostromáról készült kiváló előadása a bekerített város életét jeleníti meg, a művészet, de mindenkiét, aki nem állt a háborús uszítók szolgálatában. Az előadás, bár a háború borzalmait, a félelem napjait, órá-

it, az aláaknázott város agóniáját mutatja be, valójában az életet köszönti, óda az időről, melyben az emberek, ez bármennyire is patetikusan hangzik, emberek voltak, s nem farkasok. És Haris Pašović újvidéki jelenléte nem csak a megrázó igazság és vallomás okán volt az idei Játékok legjelentősebb eseménye. Pašović, aki a háború óta nem járt itt – még Újvidéken sem, ahol jelentős szakmai sikereket aratott, aki évekig nem volt hajlandó nyilatkozni az itteni sajtónak – békejobbot nyújtott ott, ahol az egykori Jugoszláviából nem csak a hasonlóan gondolkodók, de mindazok, akik gondolkodnak, újból találkoznak.

Rossz szolgálat a fiataloknak

A műsor többi kísérőrendezvényei közül, ha mellőzzük a Fiatalok Játékát, amit e sorok írója, sajnos, nem érkezett látni, szólni kell arról a sorozatról, amelyben fiatal drámaírók mutatkoz(hat)tak be. A különben kiváló elképzelés ezúttal sikertelen maradt. Tavaly kellő kritikával válogatták meg azokat a szövegeket, melyeket a fiatal írók megismertetése érdekében fiatal rendezőkre bízta, mostanra ettől teljesen eltekintettek. S így inkább rossz szolgálatot tettek a szerzőknek, amikor nem éppen jó műveiket színre vitték. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a fiatal rendezők régimódiak, s a fiatal színészek is kisöregökként viselkednek. Igazán modernnek nem a fiatalok, hanem három színész Grácia, Milica Kljaić Radaković, Aleksandra Ilić Pleskonjić és Anđelija Vesnić Vasiljević bizonyult.

A zsűri fricskája a szelektornak

Azzal, hogy a fesztivál bírálóbizottsága (Isidora Žebljan zeneszerző, Gordana Đurđević Dimić színésznő, Radivoj Dinulović építész, Dino Mustafić rendező és Veljko Radović drámaíró) egyik előadást sem tartotta díjra érdemesnek, kétségtelenül megfricskázta a szelektort. Hogy véleményük szerint egyetlen előadás sem érdemelte ki a legjobb jelzót, figyelmeztető lehet(ne) Ivan Medenica számára, hogy az idei válogatása nem sikerült. Nem mintha jobb előadások közül válogathatott volna, de néhány Újvidékre hozott produkciónak nem volt helye a műsorban. A zsűri döntése talán azt sugallhatja, hogy nem kell mindenáron mindenkinek eleget tenni. Így kellene értelmezni a zsűri adta fricskát, és nem olyképpen, hogy változtatni kellene a rendezvény koncepcióján, amely értelmében a Sterija Játékok alapfeladata a hazai drámaírás segítése. Nem kellene és felesleges is lenne BITEF-et csinálni belőle, de nem lenne szabad elhanyagolni a színvonalat és a világgal szembeni nyitottságot, mert BITEF csak egy van, éppen úgy, mint Sterija Játékok is! S ezt végül is a szelektor tudtára kellett valakinek hoznia.

Objektív sugallatok

Végezetül szólni kell arról is, amit önhittségünkben és önelégedettségünkben nem láttunk, s amire a külföldi vendégek hívták fel a figyelmünket. A Sterija Játékokat tekintélyes és jelentős nemzetközi színházi rendezvényre kell fejleszteni, mert ebben a pillanatban még nem az, állapították meg a színházi világutazók, köztük is elsősorban Ian Herberth londoni kritikus, a nemzetközi kritikus szervezet, az AICT elnöke.

S hogy az újvidéki rendezvény valóban nemzetközi rangú legyen, azonkívül, hogy vezetőinek tájékozódniuk kell a fesztiválok európai mezőnyében, jelenleg fontos színházi embereket kellene meghívni, s nem tekintélyes fesztiválok távozó vezetőit. Valóban nem világos, hogy például miért nem az avignoni fesztivál új igazgatóját hívták meg a posztról éppen távozó Bernard Fevre Darcier helyett.

Ugyanakkor annak érdekében, hogy a fesztivál rendeltetésének megfelelő státust élvezzen, néhány látszólag banális kérdéssel is foglalkozni kellene. Ilyen például, hogy a külföldi vendégek számára lehetővé tegyék a rendezvény teljes műsorának zavartalan követését, s ennek érdekében biztosítsák számukra az előadások rövid angol nyelvű kivonatát, sőt, talán az előadások szimultán fordítását is.

Post festum

Az idei, jubiláris Sterija Játékok, bebizonyította, annak ellenére, hogy szépeknek és okosoknak gondoljuk magunkat, sülyedünk, mint Velence, ahogy a *Ketten* című darabban mondják, s hogy megoldhatatlan, sőt olykor reménytelen eset vagyunk. Több szempontból is.

Magunknakvalóak és önelégültek vagyunk, amit alátámaszt, hogy rendezőink, színészeink, kritikusaink nemcsak hogy nem nézik az előadásokat („jobbik” esetben átalusszák), de elutasító véleményt is formálnak annak alapján, amit útközben hallanak, felszednek. Ennél is rosszabb, hogy az utóbbi években a Sterija Játékok, sajnos, akárcsak a BITEF, bár kis számú, de jelentős előadásával egyáltalán nem volt hatással a hazai színházpoétikára, esztétikára, gondolkodásra. S míg ez a megállapodott rendezők, színészek esetében még érthető is lenne, sokkoló, hogy ezek az előadások nem hatottak a fiatal nemzedékekre sem, tagjaik – a látottak alapján – régmódiiban gondolkodnak, mint éveik alapján természetes lenne. Vagy ezen nem is kellene csodálkozni, ha nevelők azok, akik érdeklődése megrekedt abban a pillanatban, amikor valamelyik színházban megállapodtak.